

Ks. dr hab. Jarosław M. Popławski, prof. KUL Jana Pawła II
Kierownik Katedry Historii Duchowości KUL Jana Pawła II

Ocena
rozprawy doktorskiej mgr lic. Katarzyny JACHIMKOWSKIEJ pt. „**ŻYCIE
RELIGIJNE MŁODZIEŻY PIERWSZEGO LICEUM
OGÓLNOKSZAŁCĄCEGO W PUCKU NA PODSTAWIE BADAŃ
WŁASNYCH**”, Toruń 2014, ss. 430.

Religia zawsze stanowiła i nadal stanowi ważny element ludzkiego życia. Niektórzy badacze podkreślają, że towarzyszy ona człowiekowi od samego początku istnienia gatunku ludzkiego. W historii przybierała różne formy i nabierała różnego znaczenia. Była bardziej lub mniej zinstytucjonalizowana czy sformalizowana, pełniła różne funkcje w społeczeństwie, nadawała sens życiu, co więcej, łagodziła ból czy cierpienie. Również dzisiaj, i to mimo zauważalnych w tym względzie zmian i zachowań kulturowych, w polskim społeczeństwie religia jest realnie obecna i nadaje określony sens życiu obywateli naszego kraju. Warto zaznaczyć, iż specyfiką polskiego społeczeństwa jest duża deklaratywność wiary, jak też większościowa przynależność do Kościoła rzymskokatolickiego. W tym kontekście zaprezentowany i przedłożony do krytycznej oceny efekt badań mgr lic. Katarzyny Jachimkowskiej, a dotyczący życia religijnego młodzieży uczęszczającej do „Pierwszego Liceum Ogólnokształcącego w Pucku” wydaje się być niezwykle ważny i doniosły.

1. Koncepcja rozprawy

Całość rozprawy zawiera: spis treści, wykaz skrótów, wstęp, pięć powiązanych ze sobą rozdziałów, zakończenie, bibliografię, aneksy oraz streszczenie (polsko i angielsko).

Podstawowy problem badawczy Autorka sformułowała w pytaniu i uczyniła to w następujący sposób: „Jaki jest poziom życia religijnego młodzieży I Liceum Ogólnokształcącego w Pucku?” (s. 7). Dopełnienie, czy wręcz uzasadnienie tak określonego problemu badawczego, znajdujemy w dalszym wywodzie Doktorantki, która pisze: „Ponieważ coraz częściej zauważyć można odchodzenie współczesnej młodzieży od praktyk religijnych, a katecheza staje się dla nich obowiązkiem narzucanym przez rodziców, dlatego też istnieje potrzeba poświęcenia większej uwagi aktualnemu poziomowi wiedzy religijnej

młodzieży oraz czynnikom indywidualnym i poza indywidualnym ułatwiającym lub utrudniającym proces rozwijania przez badanych życia religijnego” (s. 7).

Doktorantka odniosła się także do „źródeł” (s. 8); trochę może szkoda, iż uczyniła to w sposób bardzo ogólny. Określiła także zastosowaną „metodę badawczą”, czy „metody badawcze” (s. 9), opisując poszczególne jej komponenty („indukcja, dedukcja, komparacje, statystyki, itd.”); i w tym względzie wydaje się to być zabieg zbyt ogólny.

Przyjęte przez Autorkę założenia metodologiczne miały zasadnicze znaczenie dla całościowej struktury dysertacji. Warunkują ją także przeprowadzone badania empiryczne. Dlatego to rozdział pierwszy odwołuje się do zagadnienia „psychologicznego ujęcia religijności” (s. 11-28), a drugi przybliży „metodologię badań własnych” (s. 29-38).

Z kolei trzy kolejne rozdziały odnoszą się już wprost do prowadzonych przez Doktorantkę badań i przybliżają: „przeżycia religijne badanej młodzieży” (rozdz. III, s. 39-141), „sferę działań i przekonań” (rozdz. IV, s. 142-314) oraz „poziom wiedzy religijnej” (rozdz. V, s. 315-360).

Ważnym elementem dla całości zaprezentowanego studium są „aneksy”, w których p. Jachimkowska zaprezentowała: „Kwestionariusz *Moje życie religijne* w układzie Krystyny Ostrowskiej” (s. 383-400) oraz „Zbiorcze zestawienie wyników w tabelach” (s. 401-425).

2. Merytoryczne i formalne wartości rozprawy

Studium mgr lic. Katarzyny Jachimkowskiej odnoszące się do zagadnienia życia religijnego młodzieży licealnej w Pucku jest niezmiernie ciekawym i w teologii duchowości opracowaniem oryginalnym, jak i pionierskim. Większość bowiem badań prowadzonych przez teologów duchowości, jak i ich prezentacja ma charakter czysto teoretyczny. Tymczasem Doktorantka dokonała swoistego rodzaju „wyłomu” (i bardzo dobrze!), postanowiła bowiem zobrazować istotę życia religijnego młodzieży licealnej prowadząc badania na populacji 307 uczniów, z czego prawie 2/3 stanowiły dziewczęta (210 osób), a resztę chłopcy (97 osób). Przywołane badania, jak już wcześniej zauważono, miały miejsce w „Pierwszym Liceum Ogólnokształcącym w Pucku” i przeprowadzone zostały na przełomie marca i kwietnia 2012 roku (por. s. 32n).

Autorka dysertacji, niejako tytułem wprowadzenia w podjęty problem badawczy, przywołuje i analizuje zarazem zagadnienia dotyczące religii. Pojawiają się zatem zarówno autorzy, jak i twórcy definicji „religii” począwszy od Cyserona i Arystotelesa, aż po współczesne ujęcia tego zjawiska. Cenne zatem wydają się prezentacje poglądów zarówno teologów, filozofów, socjologów, psychologów, jak i pedagogów. Wśród nich pojawiają się takie autorytety, jak: św. Tomasz z Akwinu, Wł. Prężyna, Z. Chlewiński, Cz. Walesa, Cz. S. Bartnik, I. Werbiński i inni. Trochę szkoda, iż Doktorantka w tym jakże zacnym gronie niekwestionowanych autorytetów zajmujących się zagadnieniem

„religii” nie umieściła M. Ruseckiego, który jako wybitny teolog fundamentalny poświęcił temu zagadnieniu wiele cennych opracowań, a wśród nich m.in. *Traktat o religii* (wyd. Verbinum Warszawa 2007); wspomniany autor odwołuje się i dogłębnie analizuje m.in. dwa zasadnicze kryteria niezbędne dla określenia odpowiedzi na pytanie o prawdziwość religii.

Cenne dla całości recenzowanego opracowania są także zagadnienia opisujące „kryteria dojrzałej religijności”, jak i „doświadczenia” oraz „przeżycia religijnego”. Istotne w tym względzie wydają się zwłaszcza przywołane poglądy Z. Chlewińskiego, które w wydatnym stopniu pomogły Doktorantce w prowadzonych analizach związanych z interpretacją przeprowadzonych badań ankietowej młodzieży licealnej.

Ważne, a tym samym niezmiernie potrzebne, żeby nie powiedzieć niezbędne dla opracowania o charakterze empirycznym, są przywołane przez Katarzynę Jachimkowską zagadnienia metodologiczne. Metodologia (poza drobnymi „potknięciami”) wydaje się być dużym atutem recenzowanej dysertacji. Już w tym miejscu należy to podkreślić i wyrazić wielkie uznanie zarówno Doktorantce, jak i Promotorowi, ks. prof. I. Werbińskiemu.

Dobrze się zatem stało, iż Autorka w sposób jasny i precyzyjny dokonała opisu przeprowadzonych badań, a więc tego, co wiązało się bezpośrednio z procesem ankietowania (sposób prowadzenia badań, charakterystyka badanych, zastosowane metody, jak i analiza danych oraz kwestionariusz).

Przywołane tu zagadnienia metodologiczne pozwoliły Doktorantce na niezmiernie ciekawą, popartą także licznymi zestawieniami (wykresami) analizę zagadnień ważnych dla badanej młodzieży, począwszy od rozumienia „sensu ludzkiego życia”, poprzez wskazanie na „wartości”, które ankietowani uznali za istotne i potrzebne w realizacji życiowych planów i ideałów (w tym wartości dotyczące i wynikające z bezpośredniej relacji z Bogiem, jak i odniesieniem do Kościoła). To w efekcie pozwoliła Katarzynie Jachimkowskiej na odwołanie się do szeroko pojętej i rozumianej „religijności”, którą ankietowana młodzież w sposób jednoznaczny odnajduje, jako ważną i potrzebną, wręcz integralną część ludzkiego życia i działania.

Cenne są także dokonania Autorki dysertacji związane z przeanalizowaniem „poziomu wiedzy religijnej” badanej młodzieży licealnej. Dotyczyły one głównie takich zagadnień, jak: modlitwa, Msza św., kapłaństwo, Kościół, sakramenty św., Bóg, powołanie chrześcijańskie, życie pozagrobowe, szatan, zbawienie, wszechświat, Chrystus i in.

Ogólnie należy zauważyć i stwierdzić, iż Doktorantka wykazała się niezwykle sumiennością i konsekwencją w prowadzonych analizach. Wszystkie poruszane zagadnienia dokumentuje stosownymi wykresami i tabelami. Można podziwiać zarówno sposób prezentacji, jak i finezję, a przy tym estetykę; wykresy są przedstawione przy użyciu różnych kolorów, co ułatwia czytelnikowi ich przekaz i znaczenie (zestawienia procentowe omawianych zagadnień). „Statystyka”, która często dla studentów (zwłaszcza psychologii,

socjologii, czy pedagogiki) bywa wielkim „brzemieniem”, dla Doktorantki wydaje się być przysłowiową „pestką”. Także i w tym względzie Autorce dysertacji należy się duże uznanie i podziw.

Zadaniem recenzenta jest wskazanie nie tylko na pozytywne elementy zawarte w ocenianym studium, ale także zauważonych podczas lektury „mankamentów”, czy „wątpliwości”. Czasem mogą być one czysto subiektywną próbą spojrzenia na oceniane dzieło, jednak warto, by dla dobra i doskonalenia podejmowanego wysiłku badawczego wskazać na miejsca wymagające korekty. Podobnie rzecz się ma, gdy chodzi o ocenianą dysertację Katarzyny Jachimkowskiej.

I tak, wydaje się, iż „wstęp” (s. 6-10), jak na tak poważne studium jest zbyt „ogólny”. Brak jest zwłaszcza nieco szerszego omówienia, skądinąd ciekawej i ważnej dla opracowania literatury. Autorka opisując treść pracy stosuje także formy gramatyczne odpowiednie raczej dla „zakończenia”, np. „zostały poruszone” (s. 9), „zaprezentowano” (s. 10).

Pewien niedosyt można odnieść także w kontekście lektury „zakończenia” (s. 361-367). Otóż zasadniczo, ta część dysertacji jest miejscem na podsumowanie podjętych badań, jak i dokonań autorskich. Tymczasem mało jest w tym miejscu indywidualnej oceny Doktorantki, która odwołuje się raczej do opinii innych. Może to nieco dziwić zwłaszcza, że w ocenianym studium niezmiernie cenne i ciekawe treściowo są „wnioski” Autorki zamieszczone zarówno w 6. paragrafie rozdziału 3. (s. 131-141), jak też i w 11. paragrafie rozdziału 4. (s. 300-314) oraz w 2. paragrafie 5. rozdziału (s. 355-358).

Kolejne uwagi dotyczą „bibliografii”. Doktorantka za podstawę źródłową wykorzystowała kwestionariusz *Moje życie religijne* autorstwa Krystyny Ostrowskiej; szkoda jednak, iż w zestawie „bibliografii” (s. 368) nie zamieszczono opisu szczegółowego (miejsce, rok wydania, itd.), zwłaszcza, że w treści opracowania (w przypisach) pojawia się stosowny odsyłacz.

Drobnym niedopatrzeniem jest także zamieszczenie niektórych dzieł zarówno pap. Jana Pawła II (s. 374), jak i Benedykta XVI (s. 372) wśród „literatury pomocniczej”. Warto także zauważyć, iż w kontekście encykliki *Deus caritas est* (s. 370) Benedykta XVI, błędnie podana jest data; jest 2006, a powinien być rok 2005.

I może jeszcze jedno spostrzeżenie, a mianowicie zamieszczone wśród „opracowań” cytowane pozycje (artykuły) pochodzące z prac zbiorowych zawierają najczęściej tylko wskazanie jednej strony (por. s. 377-382); brak jest więc odniesienia do całości przywoływanego artykułu. Można odnieść wrażenie, iż Doktorantka niejako „automatycznie” do zestawu bibliografii przeniosła to, co zamieściła w stosownym przypisie (na zasadzie „kopiuj-wklej”).

3. Zagadnienia do dyskusji

Doktorantka w toku prowadzonych analiz, co zgodne jest z wyznaczonym w temacie pracy kierunkiem badań, bardzo często odwołuje się do problemu „życia religijnego”. Recenzent pragnie zapytać, czy istnieje znaczeniowa i treściowa różnica pomiędzy „życiem religijnym”, a „życiem duchowym”? Jeżeli taka różnica zachodzi, to jaka? Czy można obydwie w/w pojęcia zdefiniować stosując taką samą treść? A poza tym, czy „życie religijne” można (powinno się, należy) jednoznacznie utożsamiać z „praktykami religijnymi”?

4. Wniosek końcowy

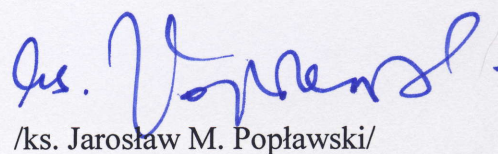
Rozprawa doktorska pani magister lic. Katarzyny Jachimkowskiej stanowi ważne, cenne i niezwykle potrzebne studium naukowe. Doktorantka bazując na obszernym materiale źródłowym, a w zasadzie na treści ankiety przygotowanej przez Krystynę Ostrowską potrafiła poddać go wnikliwej i krytycznej analizie. Odpowiednio dobrze dobrała i wykorzystała dostępne opracowania (i to z zakresu psychologii, filozofii, jak i teologii). Prowadzone przez Autorkę dysertacji rozważania i wyprowadzane wnioski są logiczne i spójne. Doktorantka wykazała się przy tym naukową dociekliwością i krytycznym spojrzeniem. Całość zredagowana została poprawnie od strony językowej. Podkreślić również należy doniosłe znaczenie rozprawy dla lepszego rozumienia religijności, w tym względnie ciekawe wydają się zwłaszcza jej implikacje zmierzające do praktycznego ukazania, w czym tkwi istota i głębia duchowości chrześcijańskiej. Jest to ważne także w kontekście zachodzących zmian kulturowych (w tym religijnych), które ujawniają bardzo często krytykę religijnych potrzeb człowieka. Jak się okazuje, wynika ona w dużej mierze z niezrozumiałego bądź niewłaściwego spojrzenia na współczesne potrzeby człowieka, bądź też próbę redukcji jego doczesnych dążeń tylko do tego, co zawiera się w pojęciu *profanum*, a odrzuceniu szeroko pojętego *sacrum*.

Warto podkreślić także, że oceniane studium jest niezmiernie ważnym przyczynkiem dla rozwoju teologii duchowości, jako odrębnej dyscypliny teologicznej. Autorka oparła swoje dokonania przede wszystkim na badaniach empirycznych, co do tej pory, gdy chodzi o polską teologię duchowości zdarza się niezmiernie rzadko. Pani Jachimkowska ze swoją pionierską dysertacją „przeciera” więc niejako w tym względnie naukowy szlak, co być może, w niedługim czasie zaowocuje także podobnymi dokonaniem.

Uznanie w tym miejscu wyrazić należy także dla Promotora dysertacji, ks. prof. Ireneusza Werbińskiego, za pomoc w trafnym doborze tematu, jak i naukową troskę i konsekwencję w realizacji podjętych celów.

Niezależnie od wskazanych drobnych „mankamentów”, stwierdzam niniejszym, że recenzowana praca pod każdym względem spełnia wszystkie wymogi formalne stawiane rozprawom doktorskim. Jednocześnie proszę Radę

Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, aby jej
Autorkę dopuścić do dalszych etapów przewodu doktorskiego.



/ks. Jarosław M. Popławski/

Lublin, 12.12.2014 r.